

ІСТОРІЯ ТА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА, ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

Міма І.В.

кандидат юридичних наук, доцент,

Криворізький факультет

Національного університету «Одеська юридична академія»

ІДЕЯ АУТОПОЕЗИСУ У ДОСЛІДЖЕННІ ХРИСТИЯНСЬКО-ПРАВОВИХ ТРАДИЦІЙ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

У сучасній вітчизняній юридичній науці категорія «правова система» досліджується переважно з позицій системно-структурного підходу та позитивістсько-методологічної орієнтації. Проте визнання права інтерсуб'єктивним явищем, що реалізується у поведінці, тенденції до встановлення єдності природничого і соціогуманітарного знання, інтеграції та взаємопроникнення різних сфер знання, наявність ідеологічного плюралізму сприяє пошуку нових підходів, методології для аналізу та дослідження правових явищ. Сучасна епоха потребує нової раціональності, нового образу мислення, релевантного в умовах світу, що безперервно змінюється та ускладнюється. Мова йде про складні нелінійні системи, що здатні до саморозвитку. Варто зауважити, що такі об'єкти вивчаються як в природничих, так і соціогуманітарних науках, а тому методології їх пізнання взаємодоповнюються, імплементуються та інтегруються. Не виключенням такої тенденції є поява концепції аутопоезису. Відповідно до цієї теорії аутопоетичними системами є такі, що мають здатність до самовідтворення своїх основних компонентів, забезпечення їх зв'язаності, впорядкованості, підтримуючи тим самим власну ідентичність, не виключаючи при цьому зміни в середині системи.

Теорію аутопоезису запровадили в нейробіології чилійські вчені У. Матурана і Ф. Варела в 1972 році, розуміючи суть терміну «аутопоезис» як самовідтворення, самопородження, самопобудову. Теорія аутопоезису була трансформована в 80-х роках ХХ століття в соціальні науки Н. Луманом, П. М. Хейлом, Г. Тойбнером,

К.-Х.Ладьором, в тому числі і в правову. Варто зазначити, що ступінь наукової розробки проблем застосування теорії аутопоезису при вивченні соціальних систем та права на теренах вітчизняної та російської науки є недостатнім. Аутопоетичний підхід тільки зараз починає набирати певної популярності стосовно концепції самовідтворення соціальних систем [4], концепції правового аутопоезису [7] та комунікативної основи [6]. Теорія аутопоезису надає можливість подолати помилково поставлену в праворозумінні альтернативу між правом як автономною системою норм та правом як соціально обумовленим процесом прийняття рішень. Аналізована теорія праворозуміння розуміє автономію права в самовідтворенні мережі комунікації і акцентує на її зв'язку з соціумом як втручання з іншими автономними мережами спілкування. Відповідно до аутопоетичного підходу соціальні феномени аналізуються через концепції функціональної (організаційної) замкнутості, пізнавальної відкритості, самовідносності (самопов'язаності) та самоспостереження [3, р. 360]. Суспільство як замкнута мережа комунікацій відтворює свою самобутність в умовах культурних спільнот – моно- або поліетнічних, втілює загальні закономірності соціального розвитку (діалектика генези та становлення політичної організації та права як феноменів, а також категорій, які їх відображають).

Самовідтворювальна правова система має характер автономної, тобто такої, що має властивість підтримувати самоорганізацію та контролювати внутрішньосистемні зміни, на основі узагальненого втілення поліетнічної правової традиції (звичаєвого права, християнсько-правових традицій), що є історичним надбанням та сформувалася за конкретно-історичних умов її становлення та розвитку. Християнсько-правова традиція як ідея, принцип і тенденція розвитку правової складової соціальної організації неодмінно буде одночасно і національною традицією, а тому є об'єктом розгляду правової науки.

Правова система має досліджуватись як статична та водночас динамічна, як відкрита, так і в той же час замкнута, автономна і та, яка залежить від зовнішніх факторів [5]. З точки зору соціального аутопоезису, взаємодія між правом, релігією, політикою та економікою, полягає в тому, що вони буквально не володіють відносною автономією своїх внутрішніх структур, але продукують та відтворюють самостійно всі свої складові й таким чином право, релігія, політика та економіка є функціонально закритими

системами. Самопов'язані (самовідносні) системи характеризуються власною закритістю в контексті самовідтворення елементів – інтердій, зосередження на іманентності, але водночас вони відзначаються відкритістю в аспекті зовнішньої трансцендентної спрямованості на інформативний взаємообмін із навколишнім середовищем. Як бачимо одночасне існування таких характеристик системи, як її закритість та відкритість засвідчує про витіснення ідеї класичної науки щодо протилежності відкритих та закритих систем, в свою чергу, в цьому виявляється внесок аутопоетичного підходу до вивчення права та правової системи.

Керуючись теорією аутопоезису, можна припустити існування ієрархічно організованого права, тобто традиційному погляду на право як на систему єдиних та універсальних норм, що встановлені державою та перебувають під її захистом, протиставити правову ієрархію, яка не виключає держави зі сфери права, але поряд з державно-організованим правом визнає існування «мережевоподібного» права, яке діє у відносній автономності від держави, базуючись зокрема на змісті релігійних приписів, настановах християнсько-правових традицій [2, с. 45]. Аутопоетичний механізм як мережа комунікативних процесів, що перетинаються, забезпечує постійне відтворення структурних елементів правової системи, тобто система є автономною та індивідуалізованою. При цьому, складова частина правової системи знаходиться в актах комунікації, в результаті чого міжсуб'єктні правовідносини набувають значення основного елемента правової системи. «Замкненість» правової системи пояснюється її нормативністю, за допомогою правових норм визначається необхідність наявності будь-якого елемента у складі системи, християнсько-правових традицій, зокрема. Проте, зазначимо, що правова система не може діяти абсолютно незалежною від навколишнього середовища, суб'єктів та суспільства в цілому, вона не може уникнути зіткнення інтересів. Зовнішні фактори, можуть впливати не тільки на різний стан системи, але й на організацію систем. Правова система має розглядатись відкритою системою, межі якої залишаються невизначеними. На межі права, політики, релігії, економіки утворюється певний простір, за допомогою якого оновлюються суспільні системи між якими відбуваються обмінні процеси: ідеї, зміст, сутність, приписів християнсько-правових традицій запозичуються правовими нормами та впливають на

механізм соціально-нормативного регулювання суспільних відносин [4, с. 214-217]. Така гнучкість правової системи передбачає наявність правових норм, які створюють певну невизначеність формулювання, тобто надають суб'єктам суспільних відносин певний ступень свободи. Це у свою чергу сприяє підлаштуватись правовій системі до соціальних умов, що змінюються. Правова система розглядається як явище, інтелектуально виокремлене з правової дійсності, та включає у себе правові феномени (християнсько-правові традиції), які взаємодіють з соціальним суб'єктом (суспільством), забезпечуючи можливість соціальної об'єктивації, інтерналізації (легатимацію) правових текстів конкретного суспільства. Конкретно-історичне дослідження реальної правової системи з необхідністю включатиме своїм змістовим елементом її оцінювання; основними критеріями такого оцінювання є домінуючі соціальні правові очікування та преференції. Конструкція самосвідомості особистості передбачає усвідомлення останньою своєї несхожості. Зазначена одиничність особистості у змістовій площині формується на основі певної сукупності її ознак і властивостей, поєднання яких є унікальним. Реальна, а не вигадана людина завжди є носієм як власного, набутого упродовж свого життя досвіду, так і досвіду минулих поколінь, переданого їй через усталені форми збереження та відтворення соціальної інформації [8, с. 84-85]. Особистість завжди спрямована у майбутнє, внаслідок чого ставлення до сучасного буття визначається доцільністю його відтворення у майбутньому.

Підсумовуючи наукові розробки в контексті теорії аутопоезису бачимо, що цей підхід можливо аналізувати як напрям інтегративного праворозуміння в одному з сучасних його проявів, що вміщає в собі сутнісну комунікативну складову. За допомогою саме аутопоетичної парадигми, використовуючи постнекласичний тип наукової раціональності, можна розкрити нові можливості до пізнання феномену права та пов'язаних з ним релігійні явища, християнсько-правові традиції, а отже і національної самобутності правової системи України в цілому. В межах аутопоезисного піходу право не може зводитись лише до сукупності державно-правових норм, а має розглядатись як комунікативна поведінка, суб'єкти якого наділені взаємообумовленими правами та обов'язками, тобто здійснити перехід від розгляду права у структурному аспекті до

розгляду його у функціональному значенні, як самоорганізуючої комунікативної системи, що постійно розвивається.

Список використаних джерел:

1. Autopoietic law –a new approach to law and society / ed. by Gunther Teubner. –Berlin ; New York : de Gruyter, 1987. – European University Institute : Ser. A, Law; 8. – 380 p.

2. Ladeur K.-H. The theory of autopoiesis as an approach to a better understanding of postmodern law: from the hierarchy of norms to the heterarchy of changing patterns of legal inter-relationships / Karl-Heinz Ladeur // EUI Working Paper Law, Firenze: European University Institute : Badia Fiesolana, San Domenico. – 1999. – No. 99/3. – P. 45.

3. Teubner G., Febbrajo A. State, Law, Economy as Autopoietic : regulation and autonomy in a new perspective / G. Teubner, A. Febbrajo // Systems European Yearbook on the Sociology of Law. – Milano, 1992. – P. 353-388.

4. Аутопоезис соціальних систем: монографія / за науковою ред. В. П. Беха / В. П. Бех; Мін-во освіти і науки; Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. – К.: Вид-во імені М. П. Драгоманова, 2010. – 746 с.

5. Гальперина П. Л. Понятие правовой системы в контексте теории правового аутопойезиса [Електронний ресурс] / П. Л. Гальперина ; Науч. рук. А. В. Поляков // Правоведение. – 2005. – № 6. – С. 160–179. – Режим доступа : <http://law.edu.ru/article/article.asp?articleID=1220795>.

6. Поляков А. В. Общая теория права: проблемы интерпретации в контексте коммуникативного подхода: Курс лекций / А. В. Поляков. – СПб. : Изд. дом С.-Петербур. гос. ун-та, 2004. – 864 с.

7. Синяков Д. К. Концепция правового аутопойезиса. Теоретическое обоснование : монография / Д. К. Синяков. – М.: ЮНИТИ-ДАНА: Закон и право, 2014. – 175 с.

8. Лобода Ю.П. Правова традиція українського народу (Феномен та об'єкт загальнотеоретичного дискурсу) / Ю.П. Лобода. – Львів: Світ, 2009. – 280 с.